

היבטים לשוניים במגילת אסתר עו

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא במגילה ובפרשת ויבא עמלק

מגילת אסתר

הערה כללית: יש קוראים שבסוף כל פרק מנגנים ניגון מיוחד כעין זרקא סגול של המגילה. אין לזה מקום כי חלוקת הפרקים היא נוצרית, ואין לייסד מנהגים על חלוקת הנוצרים.

פרק א

א וַיְהִי: היר"ד בשוא נח, בטעם טפחא. **הַמֶּלֶךְ**: מלרע, ההטעמה בלמ"ד. **מֶהֱדוּ**: כדי להבחין שהוא שם מדינה ולא פועל בציווי צריך לקוראו מלעיל ולהדגיש את הדל"ת

א ה **וּבְמִלּוֹאֲתָא**: יש לקרוא 'ובמלות' האל"ף כלל אינה נשמעת¹ **הַנְּמָצָאִים**: הצד"י בשוא לא בקמץ

א ו **עַל-גִּלְיָאִי בֶסֶף**: הטעם נסוג ללמ"ד. **וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ**: הטעם נסוג למ"ם. **רָצְפֶת**: הצד"י בשוא נע, הפ"א רפויה²

א ז **וְכָלִים מְכַלִּים שׁוֹנִים**: במנגינת איכה

א י **הַמְשֻׁרָתִים**: המ"ם בשוא נח

א יא **אֶת-יְפִיָּה**: יר"ד ראשונה בקמץ קטן, פ"א בשווא נח, לא בחירק, יר"ד שנייה בקמץ ומפיק בה"א

א יב **בַּעֲרָה בּוֹ**: אין טעם נסוג אחר, יש לכל היותר געיה בבית הראשונה, להעמיד מעט לפני הגרונות החטופה

א יד **שֶׁתֵּר**: קמץ בת"ו

א יז **בַּעֲלִיָּהֶן**: העי"ן בשוא נח וכן הדבר גם בהמשך. **וְלֹא-בָאָה**: הטעם בבית, היחיד במלעיל כי הוא לשון עבר. בשאר המגילה הטעם באל"ף, במלרע, לשון הווה (בינוני)

א יח **פֶּרֶס-וּמָדִי**: געיא בפ"א המראה על העמדה קלה, וכן בפסוק הבא.

א כ **פִּתְגָם**: הגימ"ל קמוצה ללא דגש והשוא בת"ו נח

א כב **שָׂרָר**: שי"ן שמאלית

פרק ב

ב א **כֶּשֶׁד חֲמַת**: אע"פ שטעם מפסיק מפריד בין המילים, עלול קורא שאינו מבחין בין ח"ת לכ"ף רפויה (מבטא "ישראל") להבליע כאן אות; **אֲשֶׁר-עֲשֶׂתָהּ**: השי"ן בקמץ ומוטעמת עקב ההפסק, וכן לקמן ה יב

ב ב **יִבְקֶשׁוּ**: הקו"ף רפויה בשוא נח

ב ג **וַיִּפְקֹד**: הו"ו בשוא לא בפתח. **וַיִּקְבְּצוּ**: הו"ו שוואית. **הַגָּא**: הגימל בסגול

ב ה **אִישׁ יְהוּדִי**... נוהגים לתת לציבור לקרוא ואחריו בעל הקריאה. **מֶרְדֵּכִי**: יש מנקדים וקוראים הדל"ת בחטף קמץ שנקרא כחולם. רוב העולם קורא את הדל"ת כשווא נע רגיל כלומר כעין סגול. שתי הקריאות נכונות.

ב ו **אֲשֶׁר הִגְלָה**... במנגינת איכה. **הִגְלָה, הִגְלָתָהּ**: ה"א בקמץ חטוף. **עַם יְכָנְיָה מֶלֶךְ-יְהוּדָה**: טעם טפחא בתיבת **עַם**, כ"ף של **יְכָנְיָה** בקמץ חטוף, נו"ן בשווא נח ויר"ד בקמץ, יכוני-יה. **אֲשֶׁר**

¹ במילה זו רבו המשתבשים. מה שמטעה הוא שיש ספרים מסמנים כתיב וקרי, וזה מוסיף על הבלבול (גם ההטעמה בלמ"ד מקשה על ההבחנה בין אם יש תנועה באל"ף בין אם אין).

² המדגיש עובר למשמע של גחלת.

הַגִּלָּה: ה"א בסגול

ב ח וְבַהֲקִיץ: הבי"ת בשוא נח על אף הגעיא בוי"ו

ב ט וְתֵשָׁא חֶסֶד: תיבה ראשונה מלרע ושנייה מלעיל, אין טעם נסוג אחר. לִתֵּת לָהּ: טעם מונח אינו נסוג אחר והתי"ו בצירי, בהמשך הפסוק לִתֵּת-לָהּ, המילים מוקפות, הלמ"ד ראויה לקבל געיא, או במילים אחרות, יש לקרא בהעמדה קלה שם

ב יא לִפְנֵי חֶצֶר בֵּית-הַנָּשִׁים: טעם טפחא בתיבת לִפְנֵי

ב יב כְּדַת הַנָּשִׁים: הדל"ת בקמץ למרות הסמיכות³

ב יג בָּאָה: הטעם באל"ף מלרע יִנָּתֶן לָהּ: טעם נסוג אחר לנו"ן

ב יד בָּאָה שָׁבָה: שתי המילים מלרע⁴

ב טו בַּת-אֲבִיתָיִל דָּד: אין פסק בין התיבות כפי שמופיע בקורן ודומיו

ב כא וּמִרְדֵּכִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר-הַמֶּלֶךְ: טעם טפחא בתיבת וּמִרְדֵּכִי

פרק ג

ג א וַיִּנְשָׂאָהּ: השי"ן בשוא נע ודגש, להיזהר מהבלעת האל"ף

ג ד כתיב בָּאֲמָרָם קרי בָּאֲמָרָם: כמו כל כתיב וקרי הכתיב אינו נקרא, ואין ל"הדר" לקוראו בקריאה חוזרת כיון שעל פי המסורת קוראים את הקרי בלבד⁵

ג ו אֶת-כָּל-הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר: שני תבירים מתרדפים (רצופים) וכן בפסוק הבא: לְיוֹם וּמִחֲדָשׁ

ג ח בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכֹּתָא: טעם טפחא בתיבת בְּכָל

ג י אֶת-טַבַּעְתּוֹ: העי"ן בשוא נח. בֶּן-הַמֶּדְנָא: המ"ם דגושה בשוא נע

ג יב וְאֶל-שָׂרֵי עַם: טעם נסוג אחר לשי"ן. נִכְתָּב וְנִחְתָּם: בשתייהן התי"ו קמוצה, אין וא"ו החיבור מחברת בין הפעלים אלא בין העניינים בלבד⁶

ג יד לְהִנָּתֶן דָּת: הטעם נסוג לנו"ן ויש געיא בתי"ו

ג טו בְּשׁוֹשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהָמֶן יֵשְׁבוּ לִשְׁתֹּת וְהָעִיר שׁוֹשָׁן נְבֹכַדְנֶצַּר: כשהמילה שׁוֹשָׁן היא לבדה השי"ן קמוצה, כשהיא סמוכה למילה הבירה השי"ן פתוחה. החל מ-וְהַמֶּלֶךְ וְהָמֶן בניגון איכה

פרק ד

ד א כל הפסוק בניגון איכה

ד ג אֲבָל גְּדוֹלָה... לְרַבִּים: בניגון איכה

ד ז בִּיהוּדִים - בִּיהוּדִים: בכל המגילה קוראים **בִּיהוּדִים** בוי"ד אחת לאחר הדל"ת

³ [המקדש אשה צריך לומר "הרי את מקודשת לי בטבעת זו (לא זו) כְּדַת משה וישראל" בדל"ת קמוצה. ברוב הסידורים הדל"ת פתוחה, וצריך לתקן] בקובץ משנת ס"ז בא דיון ארוך בעקבות הערה זו.

⁴ לדעת ערוך השולחן סי' תר"ץ הקורא מלעיל מחזירין אותו.

⁵ לכן יש להתפלל על מי של"חומרא" קוראים פעמיים גם בב"ת וגם בכ"ף.

הרי לא מדובר כאן רק בשיבוש אלא בפגיעה בעיקרי האמונה. וזו לשון השלחן ערוך אורח חיים סימן קמא סעיף ח: כל תיבה שהיא קרי וכתיב, הלכה למשה מסיני שתהא נכתבה כמו שהיא בתורה ונקרית בענין אחר; ומעשה באחר שקרא כמו שהיא כתובה, בפני גדולי הדור: ה"ר יצחק אבובב והר"ר אברהם ואלאנסי והר"ר שמואל ואלאנסי בנו ז"ל, והתירו בו שיקרא כפי המסורה, ולא רצה, וינידוהו והורידוהו מהתיבה. ע"כ.

⁶ כבר שמעתי קורא שהטעים כך שיצר חיבור בין השניים

ד ח כְּתַב־הִדָּת: למרות הסמיכות הת"ו בקמץ רחב. נָתַן לוֹ: טעם נסוג אחר לנר"ן. לְהַתְחַנֵּן-לֹ: געיה בה"א, אין להעמיד את החי"ת

ד י וְתֹאמַר אֶסְתֵּר לַהֲתֵד: כך צריכה להיות ההטעמה ולא כקורן ואחרים אשר הטעימו וְתֹאמַר אֶסְתֵּר לַהֲתֵד

ד יא וְעַם-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ: כך ההטעמה במדויקים ויש להקפיד על הפרדת התיבות למנוע הבלעת המ"ם. בקורן ובדומיו, תיבת וְעַם בתלישא קטנה⁷. אֲשֶׁר יָבֹא-אֶל-הַמֶּלֶךְ: כך ההטעמה במדויקים, טעם מונח בתיבה אֲשֶׁר ולא בתיבה המוקפת שלאחריה. וְחִיָּה: במלרע

ד יד תַּחֲרִישִׁי: הטעם ברי"ש. הִגַּעַת: העי"ן בפתח, והת"ו בדגש קל

ד טז הַנְּמַצָּאִים: הצד"י בשוא לא בקמץ. אֲבֹדְתִי אֲבֹדְתִי: הדל"ת בשתייהן בשוא נח, בניגון איכה

פרק ה

ה ב בְּחֶצֶר: יאריך מעט בבי"ת להבדיל בין מיועד בסגול לבין בלתי מיועד בשווא וכן הוא בהמשך בפרק ו ד-ה

ה ג וַיִּנָּתֶן לָךְ: הטעם נסוג לנר"ן ויש געיה בת"ו

ה ו וַיִּנָּתֶן לָךְ: הטעם נסוג לנר"ן ויש געיה בת"ו

ה ז וְתֹאמַר: מלרע ומ"ם בפתח

ה יא נִשְׁאָו: השי"ן בשוא נע ודגש, להיזהר מהבלעת האל"ף

ה יב לֹא-הִבִּיֵּאָהּ: מלעיל⁸. אֲשֶׁר-עָשְׂתָהּ: השי"ן בקמץ והטעם מלעיל כמו לעיל ב א, אבל בה' ה ובו' יד השי"ן בשווא. קָרוֹא-לָהּ: געיה בקו"ף

ה יד יַעֲשׂוּ-עֵץ: געיה ביר"ד, יש להאריך מעט בקריאתה למנוע הבלעת העי"ן החטופה. גָּבְהָ: אין לקרוא ה"א בפתח ha, הקריאה הנכונה אצל האשכנזים היא אה כלומר ah, בעדות המזרח: וַהּ wah. וּבֹא-עַם-

הַמֶּלֶךְ: כך ההטעמה במדויקים, שלוש המילים מוקפות ומוטעמות במרכא וכן צריך לקרוא

פרק ו

ו א נִדְדָּה: דל"ת ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בכמה מקומות⁹

וִיאֹמַר לַהֲבִיֵּא: תיבה וִיאֹמַר ברביע ולא בתלישא כפי שמופיע בקורן ודומיו. וַיְהִי: הוא"ו בפתח

ו ב הַסֵּף: הסמ"ך בפתח למרות האתנח. בְּקֶשׁוֹ: הקו"ף רפויה בשוא נח

ו ג מֶה-נַּעֲשֶׂה: השי"ן בקמץ הקורא בסגול משנה משמעות. וכן בהמשך הפסוק

ו ו בְּאִישׁ: הבי"ת בקמץ

ו ח לְבֶשׁ-בֹ: געיה בלמ"ד

⁷ כבר הבהרנו פעמים רבות שסימנים ושאר מקורות ע"פ תנ"ך קורן, אינם בני פלוגתא נגד הנוסחאות המדויקות של ר"מ ברויאר ז"ל. ואפילו במקומות שכתר ארם צובא לא נשתיר בהם. ועובדה היא שגם תוכנת הכתר של בר-אילן מסכימה כמעט בכל מקום לשיטתו (מלבד שיטת הגעיות הקלות שאיננה נוגעת לכאן)

⁸ ברוב הספרים התלישא מסומנת רק על הה"א בסוף המילה. עם זאת הטעם בבי"ת. הוספה כאן תלישא למנוע טעויות.

⁹ סימון החטף נועד להורות על הנעת השווא בלבד.

ו יג וְאִמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו: תִּיבֵת וְאִמְרוּ בְּמַלְעִיל! הִמָּם בְּשׁוּא נַע וְהַלֵּמָּה בְּמִילָה אַחֲרֶיהָ לֹלֵא דָגֶשׁ

פרק ז

ז ב וְתִנָּתֶן לָךְ: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִנּוּן, וְגַעִיָּא בְּתִי"ו לְהַעֲמִידָה קֵלָה בְּתִי"ו

ז ג וְתִאֲמַר: הִמָּם בִּפְתַח

ז ד כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לְהַרְגֹּג וּלְאַבֵּד: יֵשׁ הַנוֹהֲגִים לְקַרֵּא בְּנִיגוֹן אִיכָּה.

וְאֵלֹיו: בְּמַלְרַע, הַהֲטַעְמָה בְּלִמָּד¹⁰; בְּנִזְק: הַנּוּ"ן בְּצִירִי וְלֹא בְּסִגּוֹל

ז ו נִבְעֵת: הַעִי"ן בִּפְתַח וְלֹא בְּקִמָּץ¹¹

ז ח חָפּוּ: הַטַּעַם בִּפְ"א מַלְרַע

ז ט אֲשֶׁר-עָשָׂה הֶמָּן: נִגִּינַת הַטַּעַם קֶרְנִי פֶרֶה, לְמִי שֶׁאֵין מִסּוּרֶת אַחֲרֶת, הִיא: פֶּזֶר-תְּלִישָׁא גְדוּלָּה- תְּלִישָׁא קִטְנָה¹²

פרק ח

ח א מָה הוּא לָהּ: תִּיבֵת מָה בִּפְתַח וְלֹא בְּקִמָּץ

ח ו כִּי אִיכָכָה...: מַלְרַע וּבְנִיגוֹן אִיכָּה. בְּאַבְדָּן: הַאֵל"ף בְּקִמָּץ קֶטֶן

ח ח אֲשֶׁר-נִכְתַּב: הַתִּי"ו בְּקִמָּץ כְּדַלְעִיל ג יב

ח ט¹³ הָאֲחֻשְׁדִּרְפָּנִים-וְהַפְּחוֹת: בְּמַדְוִיקִים, הַתִּיבּוֹת מוֹקְפוֹת, בְּפָחוֹת מַדְוִיקִים כְּקוֹרֵן וְדוּמִי, יֵשׁ מוֹנַח בְּתִיבָה הָרֵאשׁוֹנָה וְאֵין לְהַגִּיר אַחֲרֵיהֶם!

ח יא אֲשֶׁר בְּכָל-עִיר-וְעִיר: תִּיבֵת אֲשֶׁר בְּמוֹנַח רִגִּיל וְלֹא מוֹנַח לְגֶרְמִיָּה כִּפִּי שְׁמוּפִיעַ בְּקוֹרֵן וְדוּמִי

ח יד יִצְאָו: טַעַם מִשְׁנָה – מִרְכָּא¹⁴ בִּי"ד, יֵשׁ לְהַאֲרִיךְ מַעַט בְּקִרְיָאָתוֹ

ח טו וּמִרְדֵּכִי יִצָּא...: נוֹהֲגִים לְתַת לְצִיבּוֹר לְקִרְוֹא וְלֹאֲחֵר מִכֵּן חוֹזֵר אַחֲרֵיהֶם בַּעַל הַקְּרִיָּאָה

וְשִׁמְחָה: הִמָּם בְּצִירִי וּמִטַּעֲמַת, צוּרֶת עֵבֶר בְּהַפְּסֵק, אֵין לְהַטְעִים בְּחִי"ת

ח טז לִיהוּדִים הִיָּתָה אוֹרָה...: הַצִּיבּוֹר קוֹרֵא בְּקוֹל וְאַחֲרָיו הַקּוֹרֵא

פרק ט

ט א שְׁבָרוֹ: שִׁי"ן שְׁמַאלִית

ט ג מְנַשְּׂאִים: דָּגֶשׁ חִזַּק בְּשִׁי"ן וְהַשְׁוּאָה הוּא נַע, הַקּוֹרֵא נַח מִשְׁבַּשׁ מִשְׁמַעוֹת כִּי יִישְׁמַע מַלְשׁוֹן נִיסִיוֹן (אִם בְּעַקְבוֹת הַנַּח יִבְלִיעַ אֶת הַאֵל"ף: מְנַסִּים)

ט ד וְשִׁמְעוּ הוֹלֵךְ בְּכָל-הַמְּדִינּוֹת: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבֵת וְשִׁמְעוּ וְהַשִּׁי"ן בְּקִמָּץ קֶטֶן

¹⁰ התלישא מימין לאות הראשונה אינה מראה את מקום ההטעמה אלא שזהו מקומה הטבעי תמיד, ללא כל קשר להברה המוטעמת [הוספנו כאן תלישא נוספת ליתר בטחון]

¹¹ זה משנה את המשמעות. (יש לדון שבדיעבד אפשר לדונו כקמצים אחרים בזמן עבר)

¹² לא ידוע למה בדפוס ניתן סימן זה לקרני-פרה. בכתבי היד צורתו היא כמין V מעל האות המוטעמת. יתכן שטעם נדיר זה מנוגן כך בגלל צורתו בדפוס שאין לה קשר לצורתו במקורות. אגב, התלישות בכתבי היד הן עיגולים. תלישא גדולה – עיגול על האות הראשונה, וקטנה על האחרונה. בדפוס הוסיפו קו קטן אלכסוני. אין לזה קשר לקרני פרה.

¹³ זהו הפסוק הארוך ביותר בתנ"ך!

¹⁴ כבר הערנו שאע"פ שרו"ה מזכיר כלל במשפטי הטעמים שלו שבמילים כגון זו יש מרכא ולא געיא במילה, הוא סימן געיא. בעקבותיו הלכו בתנ"ך קורן. בברויאר וכן בכתר בר-אילן אל נכון במרכא, וכמדומה גם בקורן מתוקן לפעמים בנ"ך במהדורות המאוחרות.

ט ז-י: יש לשים לב להטעמת שמות בני המן, חלקם במלעיל וחלקם במלרע. המסורה מזכירה מי מלעיל ומי מלרע: אלו המסתיימים ב-תא הם מלעיל, וְלִפְּנֵי אֲדִילָא אֲרִיסִי אֲרִידִי מלרע¹⁵. כמו כן נוהגים לקוראם בנשימה אחת כולל את התיבה עֲשֶׂרֶת; הָרְגוּ: הר"ש בקמץ ומוטעמת.

ט יב וַיִּנָּתֶן לָד: טעם נסוג אחור לנ"ן, וגעיא בת"ו

ט כב נֶהֱפָךְ: הה"א בשווא נח והפ"א בדגש קל

ט כג וְקִבֵּל: לשון יחיד לעומת פס' כז וְקִבֵּל שהקרי הוא: וְקִבְּלוּ.

ט כה וּבְבִאָה: הבי"ת הראשונה בשווא נח¹⁶!

ט כז קִיָּמוֹ: קו"ף בחירק חסר והיו"ד בדגש חזק ושווא נע (וכן הוא להלן פס' לא). כתיב וְקִבֵּל, קרי: וְקִבְּלוּ בשונה מפס' כג.

אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים: תיבת אֶת במונח ואינה מוקפת כפי שמופיע בקורן ודומיו

ט לא קִיָּם: היו"ד בפתח וכן הוא בהמשך פס' לב

פרק י

י ב תִּקְפוּ: הת"ו בקמץ קטן והפ"א בדגש קל

י ג כִּי מִרְדֵּי הַיְּהוּדִי... נוהגים לתת לציבור לקרוא פסוק זה לפני בעל הקריאה

קריאת התורה בפורים, שמות יז ח-טז:

יז ח וַיִּלְחָם: במלעיל

יז י אָמַר-לֹא: העמדה קלה באל"ף בגלל הגעיה שם

משה אוסי מלים שאולות מהשפה הפרסית¹⁷

האם הייתם מאמינים שהמלה 'אתרוג' מוצאה בשפה הפרסית? ולא רק זאת; המלה עברה גם לשפות אירופה ונתנה להם את ה-orange=תפוז ואת ה-rouge=צבע אדום בצרפתית.

השפה הפרסית אינה שפה שמית; היא שפה איראנית המשתייכת לקבוצת השפות ההודו איראניות של משפחת השפות ההודו אירופאיות. הפרסית היא שפה עתיקה שהתפתחה בשלושה שלבים עיקריים: הפרסית העתיקה, הפרסית התיכונה והפרסית החדשה, שקלטה מלים לרוב מן הערבית, כאשר איראן נכבשה ע"י האימפריה הערבית לפני כאלף וארבע מאות שנה. עם הכיבוש המוסלמי קיבלו עליהם את דת האסלאם, ואימצו אלמנטים מהתרבות הערבית, בין היתר את הכתב הערבי ('אאיתאולה' = אותות ומופתים מאת אללה – כינוי לקוראן).

מלים פרסיות בעברית

מלים רבות חדרו מהפרסית לתלמוד הבבלי דרך הארמית, ואפילו נמצא עשרות מלים פרסיות בספרים המאוחרים של המקרא. להלן מספר מלים: אבזר, הרפתקה, פרבר, פרגוד, פרדס (paradise=גן עדן), רו, לילך, לימון, סרביל, פיג'אמה, אמגוש=קוסם ומכשף (ממנה: magic=מגי), בזאר, דוכן, אשפוז (וממנה ה'אושפיזין'), ורד (ממנה: rose, וכן האי רודוס=אי הוורדים), הנדסה, שחמט (השאה=המלך מת); ואפילו מלות סלנג כמו: אשכרה ובלגן.

¹⁵ נוצר מעין מנהג שהציבור קורא גם עשרת בני המן בקול (המשנה ברורה בשם חיי-אדם שולל מנהג זה), כנראה אנשים רוצים להראות את אורך נשימתם... מכל מקום במקומות הנוהגים כן, על הקורא לחכות עד שהציבור ישתתק לפני שממשיך בקריאה.

¹⁶ כמו 'רבבות אפרים' וכדו'. יתכן להתיר למי שחושש מהבלעת אות לקוראו בשווא נע. רצוי מאוד להתאמן לקוראו בשווא נח הנכון לפי הדקדוק.

¹⁷ א"ה: במאמר זה יש דיון נרחב במילים פרסיות שחדרו ללשוננו, מטרת המאמר להראות מילים פרסיות במקרא, אבל הכותב מסתעף גם ללשון חכמים, ללשון ימינו, וגם למלים ביון-לאומיות שמקורן בפרסית.

כותב המגילה מפגין בקיאות רבה במנהגי החצר הפרסיים ובשפה הפרסית העתיקה: מרבה בתיאורי פרטים, מספרים, תאריכים ושמות; הישיבה בשורות לפי חשיבות ("לְמַגְדוֹל וְעַד קֶטֶן" (אסתר א, ה)); המשתאות הבזבזניים; קבלת החלטות בשכרות ואישורן בפיכחות; העובדה שלא כל אחד יכול לראות את המלך ("רָאִי פָנֵי הַמֶּלֶךְ" (אסתר א, יד)), וגם היחס לנשים, אפילו למלכה, כאל אובייקט מיני – כולם מאפיינים את מלכי פרס הקדומים. לרוב השמות במגילה יש משמעות בשפה הפרסית העתיקה. משמעות שמו של חֶמֶן, למשל, היא 'בעל' המחשבה הטובה, ומכאן משחק המילים "מִחְשְׁבֹתָיו הָרַעָה" (אסתר ט, כה) המתארת את מזימתו של חֶמֶן. משחק מילים נוסף הוא "וְהָיְתָה נִתְּנָה" (אסתר ג, טו): "בפרסית עתיקה – דָאטָא=מה שניתן על ידי המלך או האל – והוא החוק (ומכאן עברה המילה ללטינית - data=נתונים). מלים פרסיות נוספות שתרמה מגילת אסתר ללשונו כוללות את פֶתֶגֶם - פיט-גֶמָא=מה שהגיע, ומכאן גזרה; גִּנְיָ (המלך), גִּנְזָא=אוצר; לשר האוצר קראו גִּנְזָא-בֶרָא ומכאן 'גזבר', שמוזכר בספר עזרא¹⁸. פֶתֶשֶׁגֶן היא העתקה; וּכְרַפֶּס – אריג דק ויקר; האחדשרפן הוא נציב המדינה; הַפְּרָתִימִים =הראשונים, הבאים מבני משפחות מיוחסות; האחדשתרן הוא שליח המלך והרמכים הם עדרי הסוסים של המלך. שם החג – פֶּרוּרִים - נגזר מהמלה puru שפירושה חרס או אבן קטנה, שהיו מטילים כדי לקבוע ולקבל החלטות. ומכאן יובן מדוע אנו משתמשים בפועל 'נפל' (=להטיל) בביטוי 'נפל הפור'; והפס' המסכם כהלכה את המלים הנ"ל הוא: "וְהָפֵל פֹּר הוּא הַגִּזְרָל" (אסתר ט' כ"ה).

אסתר ומדכי – שמות לא יהודיים

ונסיים בשמות הגיבורים היהודיים - מדכי ואסתר. חז"ל 'ייהדו' את שמותיהם: מדכי=מֶר + דכי=מור דרור, ואולם שם זה ידוע כשם אליל בבלי. כך גם בשם אסתר: אסתר מן התורה מניין? "וְאֵלֶּיךָ הִסְתֵּר אֶסְתֵּר" (דברים לא, יח); ומכאן דרשו חז"ל דרשות על הסתר הפנים שבמגילה, ועל כך ששמו של הקב"ה לא מוזכר בה. אך חז"ל ידעו שפירוש שמה הוא 'כוכב', ועל כך תוכיח העובדה, שקבעו לקרוא בפורים את מזמור כ"ב בתהלים הפותח ב"לְמַנְעֵץ עַל אֵילַת הַשָּׁחַר", ודימו את אסתר לאילת השחר, כי הוא כינוי לכוכב נוגה, וקרני אור השחר משולים בדרך פיוטית לקרני איילה; וכך כתוב בילקוט שמעוני, תהלים רמ"ז: 'דבר אחר, "על אילת השחר", למה נמשלה אסתר לשחר? לומר לך, מה השחר עולה והכוכבים שוקעים, אף אסתר בבית אחשוורוש, היא היתה מאירה והמן ובניו שוקעין'. נראה שהשם 'אסתר' יסודו באילת הירח 'עשתורת' – שורש 'עושר' – המצווה את ברכתה באסמים ובעדרים; והיו עמי המזרח הקדום עובדים אותה לצד בעלה השמש הנקרא 'בעל' (שניהם חדרו גם לישראל: "וַיַּעֲבֹדוּ לְבַעַל וּלְעִשְׁתֹּרֶת" – שופ' ב' י"ג). אצל הפרסים היא נקראה 'אסתהר', ובשם זה כינו את כוכב נוגה. שורש זה התפשט בכל הלשונות, וממנו: star=כוכב, אסטרולוגיה, אסטרונומיה, שטרלינג (מטבע בצורת כוכב), כלי הנגינה 'סיטר', שצורת כוכב לו, וגם מר שטרן=כוכבי. מאז ומעולם נתנו המלכים שמות וכינויים לגבירה הראשונה – המלכה – הלקוחים ממערכת צבאות השמים והמזלות. וכך קרה, כנראה, להרסה היהודייה – היא קיבלה את הכינוי 'אסתהר' = אסתר – לומר לה ולעולם: 'את הכוכב שלי'. השם 'אסתר' קיבל וואריאציות כמו: אסתרירה, אסתרלה, אסטל וסטלה ('סטלה מאריס' בחיפה=כוכב הים), אסתי, אתי, את'ל ועוד. ואל ייראה דבר זה מוזר בעינינו, שהרי נמצא בתנ"ך נתינת כינויים ע"י המלכים לשרים יהודיים בכירים, והמפורסמים שביניהם: יוסף שכונה 'צִפְנֵת פָּעִנֶץ' (בראשית מא, מח), ובמצרית פירושו: מכלכל הארץ ונותן חיים; ודניאל שכונה 'בִּלְטַשְׂאֶצַּר' (דניאל א, ז ועוד)=שמו חיי המלך. לפני כאלף שנה קיבל שמואל הנגיד מהח'ליף את התואר: 'אמיר אליהוד=נסיך היהודים, ועוד אחרים. נראה, שזהו 'המחיר' שעל מנהיגי ישראל המשרתים בחצרות מלכים לשלם – שינוי השם, ובעקבותיו תמיד בא שינוי מזל לישראל.

א כב וַיִּשְׁלַח סִפְרִים אֶל-כָּל-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אֶל-מְדִינָה וּמְדִינָה בְּכַתְּבָהּ וְאֶל-עַם וְעַם כָּל-שָׂוֶן לְהִיזֹת כָּל-אִישׁ שֶׁיֵּרָר בְּבֵיתוֹ וּמִדְּבַר כָּל-שָׂוֶן עִמּוֹ:

הרב עזריה אריאל¹⁹ נר"ו: כָּל-אִישׁ שֶׁיֵּרָר בְּבֵיתוֹ מהפסוקים הקודמים נראה שמילים אלו לא נכתבו בספרים, אלא רק סיפורה של וּשְׁתִּי, ו"להיות" וכו' היא מטרה שצריכה להיות מושגת מאליה על ידי הסיפור (כך משתמע מאבן עזרא). גם מסברה מובן יותר שאחשוורוש לא יתן פקודה בלתי ניתנת לאכיפה.

א"ה, בדברי התלמוד במסכת מגילה יב ב מפורש שאמנם כך נכתב באגרות. לְהִיזֹת כָּל אִישׁ שֶׁיֵּרָר בְּבֵיתוֹ אמר רבא: אֶלְמָלָא אגרות הראשונות [רש"י: שְׁתִּי שָׁחַק בְּזֵן שְׁתִּי הָאוֹמוֹת] לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריר ופליט [רש"י: שְׁתִּי ממהרין להורגן בְּמִלֵּךְ הַמֶּלֶךְ בְּאִגְרוֹת הָאוֹמֵנוֹת וְלֹא הָיוּ מִמֵּתִינִים לְיוֹם הַמּוֹעֵד]. אמרי: מאי האי דשדיר לָן לְהִיזֹת כָּל אִישׁ שֶׁיֵּרָר בְּבֵיתוֹ? פשיטא! אפילו קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי [רש"י: לְאוֹמֵרִים הָאוֹמוֹת מִה זֶה שְׁלַח לְאוֹמֵר לָנוּ לְהִיזֹת כָּל אִישׁ שֶׁיֵּרָר בְּבֵיתוֹ שְׁלַח הַגְרָדָן (מהרש"א: קרחה שפל אנשים נקרא בלשון גנאי קרחה כמ"ש התוס' בפ"ב דבכורות כדכתיב עֲלֵה קִרְחָן (מלכים ב, ב, כג) גו' ובפ' שואל (שבת קנב א)

¹⁸ א ח הַגִּזְרָל; ז כז גִּזְרָא

¹⁹ הרב עזריה נר"ו נתן לי רשות להשתמש בהערותיו על המגילה. תשואות חן חן לו.

מהבא לקרחינאה כמה כו' ורש"י שפי' שאף הגרדן שר בביתו עכ"ל אין זה פי' של קרחה אלא דר"ל אדם בזוי ושפל כמו הגרדי²⁰ קורר צניתו!

ומדבר פלשון עמו: מילים אלו עוררו תהייה בין המפרשים: מה פשר הוראה זו ומה הקשר בינה לבין ההוראה הקודמת? כמה פירושים: א. כאשר יש במשפחה שתי שפות, שפת הבעל תהיה קודמת וזכותו לכפות את אשתו ללמוד את שפתו (רש"י; ילקוט שמעוני רמז תתרנא). לפי מה שהוסבר לעיל, נראה שגם כאן זו לא הנחיה אלא תוצאה מתבקשת, והדיבור הוא רק דוגמא להתנהגות הכללית בבית, שכאשר יש פערי תרבות - התרבות שממנה בא הבעל תהיה המובילה. ב. הנחיה כללית שכל אחד ידבר בשפת עמו. הנחיה זו איננה קשורה כלל ליחסי האיש והאישה, אבל אחשוורוש שילב את שתי ההוראות כדי שההוראה "להיות כל איש שורר בביתו" תיראה כאגבית, כדי שלא יתבזה (אבן עזרא). ג. "ומדבר כלשון עמו" אינו הוראה שנכתבה בספרים אלא הנחיה לשליח, שיגיד לכל עם את דבר המכתב בלשון העם (פירוש שני באבן עזרא).

ב ה' איש יהודי ה'ה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני: הרב עזריה אריאל "איש יהודי... איש ימיני" - על פי הפשט, אחרי גלות עשרת השבטים על ידי אשור נקרא עם ישראל כולו "יהודי", כמו בכל המגילה, וזאת על שם השבט המוביל שנשאר, שבט יהודה (במקביל, עשרת השבטים נקראים הרבה פעמים "אפרים", על שם שבטו של ירבעם בן נבט, המלך הראשון). "איש ימיני" מציין את השבט הספציפי של מרדכי, בנימין. הקידומת "בן" במילה "בנימין" נשמטה, כמקובל בכמה מקומות בתנ"ך כשמוזכר יחוסו של מישהו לשבט בנימין (למשל שמואל א, ט, א, שמואל ב, כב, א), כי זוהי מעין כפילות, לציין שהוא בן של בן-ימין (אבן עזרא).

ה'ה בשושן הבירה כבעל תפקיד, יושב "בשער המלך" (פסוק כא), וגם המלך מכיר אותו ככזה: "ויאמר המלך להמן מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה בן למרדכי היהודי היושב בשער המלך" (ו, ג). "שער" בתנ"ך משמש פעמים רבות כמקום המשפט, "והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער מקמו" (דברים כא, יט), "אל זקני העיר השערה" (שם כב, טו), "ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים" (שם כה, ז). הישיבה בשער היא השיפוט ("ולוט ישב בשער סדום - אותו היום מינוהו שופט עליהם", רש"י בראשית יט, א).

בן יאיר בן שמעי בן קיש - שמעי וקיש הם דמויות מוכרות בשבט בנימין וממשפחת שאול המוזכרות בספר שמואל: שמעי בן גרא "ממשפחת בית שאול" (שמואל ב' טז, ה) קילל את דוד במרד אבשלום, וקיש הוא אבי שאול (שמואל א, ט, א), המתואר בעצמו כ"גיבור חיל". לדעת חז"ל הם אלו המוזכרים כאן, ו"בן" אינו בן ישיר אלא צאצא ובדילוגים. אבן עזרא ערער על כך, מדוע אפוא לא הוזכר שאול? - ואולי היה צאצא של קיש מאחד מאחי שאול, ושמעי בן גרא "ממשפחת בית שאול" הוא קרוב משפחתו, לא צאצא שלו.

ב ט וְאֶת־מְנוּחָהְ הָרֵב עֲזַרְיָה אֲרִיאֵל

אבן עזרא: "מנותיה - חלקים, כמו מנה אחת בדברי האכילה להיותה שמנה". המילה "מנה" משמשת בתנ"ך כחלק של מזון המגיע לאדם מסוים, אך בעיקר מדובר על בשר. כך בפרשה הקודמת (שמות כט, כו): "ולקחת את החזה מאל המלאים אשר לאהרן והנפת אתו הנפתה לפני ה' והיה לה' למנה", וכן (ויקרא ז, לג): "המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה". ואצל אלקנה וביתו (שמואל א א, ד-ה): "ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפניו אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות. ולחנה נתן מנה אחת אפים כי את חנה אהב ה' סגר רחמה". וכך גם בלשון חז"ל (ביצה פ"א מ"ט): "בית שמאי אומרים: אין משלחין ביום טוב אלא מנות. ובית הלל אומרים: משלחין בהמה חיה ועוף בין חייך בין שחוטין" (וראו גם שבת פכ"ג מ"ב). יש אומרים גם שהמילה 'מנה' קשורה למשקל התנ"כי 'מנה', כלומר, משקל רגיל של מנת בשר לאכילה (דברי חן', הלכות מגילה פ"ב הט"ו).

מכאן גם למצוות משלוח מנות: המקובל בעבר היה בעיקר בבשר ויין, אם כי אינו הכרחי (ראו מגילה ז ע"א). והסבר מעניין: כדי להראות שסומכים על הכשרות האחד של השני, על יינו ועל שחיטתו (יעטר משה' מגילה יב ע"א).

אם כן, מובן מדוע האבן עזרא מציין שאסתר קיבלה מנות בשר רבות כדי שתשמיין. למרבה הפלא לבן דורנו, מסתבר שבעבר אישה נחשבה יפה יותר כשהייתה שמנה. כך נאמר בגמרא בשבת (נו

²⁰ א"ה: גרדי הוא אורג.

ע"ב), שנשים מעדיפות להיראות שמנות. גם בציורים מימי הביניים על אסתר המלכה היא מצוירת כשמינה מאוד כדי להבליט את יופיה.

מסקנה: יופי זה מושג יחסי... אם רוצים, אפשר להתרגל לכל דבר ולאהוב אותו.

א"ה: במסכת מגילה יג א אמר רב שהאכילה מאכל יהודי ושמואל אמר שהאכילה קדלי דחזירי ור' יוחנן אמר זרעונים. ע"כ הרב עזריה.

לִתֵּת לָהּ וְאֵת שִׁבְעַת הַנְּעוּטוֹת הָרְאִיּוֹת **לִתֵּת לָהּ** הִישׁ הַבְּדֵל בֵּין לִתֵּת לָהּ הָרְאִשׁוֹן וּבֵין לִתֵּת לָהּ הַשֵּׁנִי? רַב סַעְדִּיָּה גֵּאוֹן מֵתֵּרֵגֵם **לִתֵּת לָהּ** וַיִּתֵּן.

בגליון פרשת ויקהל עו הובאו דברי פרופ' שרגא אברמסון **מנויה וגמורה בפי פרשני המקרא שיש שמקרא משתמש במקור עם ל' כדי להביע פעולה גמורה, בייחוד אחרי עבר. ופירש**

רס"ג בשמות כא יד וְכִי־יָצָא אִישׁ עַל־רֵגְלוֹ לְהִרְגוֹ – וְהָרְגוּ. וְכֵן אִישׁ כֹּהֵן כִּי תִחַל לְזַנּוֹת (ויקרא כא ט) – וְזִנְתָּ; וְיָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְאַבֵּב (איוב א ו) – וְהִתְאַבֵּב. אפשר להוסיף גם דוגמה זו.

אבל נראה שפירוש זה מתאים יותר ל'לִתֵּת לָהּ' הראשון ולא לשני.

ג ו וַיָּבֹזּ בְּעֵינָיו לְשַׁלַּח יָד בְּמֶרְדֵּכִי לְבָדּוֹ הָרַב עֲזַרְיָה אֲרִיאֵל נִרְ"ו: מַעֲנִיין לַצִּיּוֹן, וְעַמְדָּה עַל כֵּךְ בַּעַל הַטּוֹרִים, שֶׁהַפּוֹעֵל "וַיָּבֹזּ" בַּצּוּרָה זֶה מוֹפִיעַ רַק עוֹד פֶּעַם אַחַת בַּתנ"ך: "וַיַּעֲקֹב נָתַן לַעֲשׂוֹ לָחֶם וַיָּזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכֵל וַיִּשָּׂת וַיִּקֶּם וַיִּלָּךְ וַיָּבֹז עֲשׂוֹ אֶת הַבְּכֹרָה" (בראשית כה, לד). חז"ל כִּבְר עַמְדוֹ עַל הַקֶּשֶׁר בֵּין הַעֲנִיִּינִים, וַיִּשׁ מִקּוֹם לְהַרְחִיבוֹ בַּדְּרוֹשׁוֹת הַפּוֹרִים... בְּקִיצוֹר לִפִּי שְׁעָה: עֲשׂוֹ רַק עֲשֵׂה רוֹשֶׁם שֶׁהַבְּכֹרָה לֹא חֲשׁוּבָה לוֹ; בְּהַמְשָׁךְ הַתְּבַרֵּר שֶׁהִיא חֲשׁוּבָה לוֹ מְאֹד, אֲבָל בְּאוֹתָהּ נִקּוּדַת זְמַן הִיא לוֹ נוֹחַ לְהַצִּיג אֶת זֶה כְּאִילוֹ לֹא. גַּם כֹּאן, הַמֶּן "מִשְׁחָק אוֹתָהּ" כְּאִילוֹ מִתְחַת לְכַבּוֹדוֹ לְהַתְעַסֵּק רַק עִם מֶרְדֵּכִי, כֹּאשֶׁר אֲלִיבָא דְאַמֶּת מֶרְדֵּכִי מְאֹד מְאֹד מַעֲסִיק אוֹתוֹ: "וְכָל זֶה אֵינְנוּ שׂוֹהֵה לִי בְּכָל עֵת אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה אֶת מֶרְדֵּכִי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ" (אסתר ה, יג).

ד יד רֹחַ וְהַצִּלָּה יַעֲמֹד לַיהוּדִים הָרַב עֲזַרְיָה אֲרִיאֵל נִרְ"ו: "רוּחַ" בְּלִשׁוֹנֵנוּ מִשְׁמַשׁ בְּמוֹבֵן הַכֹּלְכָלִי וְגַם בְּמוֹבֵן הַגִּיאוגְרָפִי, מִקּוֹם פְּנוּי. בַּתנ"ך מוֹפִיעַ רַק הַמּוֹבֵן הַגִּיאוגְרָפִי, כִּמוֹ: "וַיִּתֵּן בְּיַד עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבָדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדָיו עֲבְרוּ לִפְנֵי רוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר" (בראשית לב, יז), "הָאֲמֵר אֲבָנָה לִי בֵּית מִדּוֹת וְעֲלִיּוֹת מְרוֹחִים" (ירמיה כב, יד). וּבִהַשְׁאֵלָה: הַקְּלָה מִלְחָךְ (גַּם הַמִּילָה "לְחָךְ" בַּעֲלַת מִשְׁמַעוֹת פִּיזִית וּמִשְׁמַעוֹת מוֹרַחֶת שֶׁל מִצּוּקָה), כִּמוֹ "וְלִקַּח דָּוִד אֶת הַכְּנֹר וְנָגַן בְּיָדוֹ וְרוּחַ לְשֹׁאֵל וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה". "וַיֵּרָא פְּרָעָה כִּי הִיָּתָה הָרָעָה אֶת לְבֹו וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים" (שמות ח, יא).

מַעֲנִיין פִּירוּשׁוֹ שֶׁל בַּעַל הַטּוֹרִים, שֶׁבִּלְחָךְ הַגְּלוּת הִיסֵּב אֶת הַמִּילָה "רוּחַ" כֹּאן לְמוֹבֵן הַכֹּלְכָלִי: "רוּחַ וְהַצִּלָּה יַעֲמֹד לַיהוּדִים - רִמָּז לְדוֹרוֹת הַבָּאִים שִׁיתֵּנוּ שׁוֹחַד לְשִׁרְיָהֶם..."

ה א וְתִלְבָּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת הָרַב עֲזַרְיָה אֲרִיאֵל נִרְ"ו: רַש"י מִפְּרָשׁ: "מַלְכוּת - בְּגָדֵי מַלְכוּת. וּרְבוּתֵנוּ אֲמָרוּ שֶׁלִּבְשָׁתָהּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כִּמוֹ דָּאֵת אֲמַר 'רוּחַ לְבָשָׁה אֶת עַמְשִׁי' (דברי הימים א, יב, יט)". נִרְאֶה שְׁדַּבְּרִי חֲז"ל כֹּאן הֵם עוֹמֵק פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא. אִם נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּקוֹד הַסְּפָרוּתִי שֶׁל 'מִילָה מִנְחָה', שֶׁלִּפְנֵי חֲזָרָה מִיּוֹתֶרֶת עַל מִילָה מְסוּיֶמֶת בָּאָה לְהַדְגִּישׁ אוֹתָהּ, בּוֹלֶטֶת מְאֹד בְּפִסּוּק הַחֲזָרָה הַתְּכּוּפָה עַל הַשּׁוֹרֵשׁ "מִלֵּךְ", שֶׁשׁ פְּעָמִים בְּפִסּוּק אֶחָד! וְרָאוּ גַם בְּפִסּוּקִים שְׁלֹאחַר מִכָּן. אִם כֵּן, אִסְתֵּר ה"לּוֹבֶשֶׁת מַלְכוּת" עוֹבֶרֶת מַעֲמָדָה שֶׁל צוּם לַעֲמָדָה שֶׁל אוֹמֵץ, תְּקִיפּוֹת וּמִנְהִיגוֹת. לֹא רַק לְבִישַׁת בְּגָדִים, אֲלָא לְבִישַׁת רוּחַ.

זוֹהִי כִנְרָאָה "רוּחַ הַקֹּדֶשׁ" שֶׁעָלִיהָ דִּיבְרוּ חֲז"ל. אֲנַחְנוּ רְגִילִים לְתֹאֵר לַעֲצֵמֵנוּ אֶת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ כְּגִילּוֹי שְׁמִימִי שְׁמוּדַע לְאָדָם, וּלְפִי זֶה אִסְתֵּר קִיבְּלָה מַעִין לְחִישָׁה מִשְׁמִימִים שֶׁנִּתְּנָה לָהּ אֶת הַכּוֹחַ לְהִסְתַּכֵּן לְהַצִּלָּה כֹּלל יִשְׂרָאֵל. נִיתֵן אֲפִילוֹ לְחֲשׁוֹב שֶׁלֹּא הִיא בְּמַעֲשִׂיהָ שׁוֹם אוֹמֵץ לָב: הִיא פְּשׁוּט קִיבְּלָה יְדִיעָה מִשְׁמִימִים שֶׁהַכֹּל יַעֲבֹר בְּשִׁלּוֹם וּבִהַצִּלָּה.

ולא היא.

הַרְמַב"ם (מורה נבוכים ח"ב פמ"ה) מְדַרְגֵּה אֶת דְּרָגוֹת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְהַנְּבוּאָה, מִן הַפְּשׁוּטָה בְּיוֹתֵר אֶל הַגְּבוּהָה בְּיוֹתֵר. זֶה לְשׁוֹנוֹ (בְּתַרְגּוּמוֹ שֶׁל שׁוֹרֵץ, וּבְקִיצוֹרִים):

"הראשונה בדרגות הנבואה היא שמלווה את האדם סיוע אלוהי המניע אותו וממריץ אותו למעשה טוב גדול בעל ערך, כגון לחלץ ציבור של אנשים מעולים מידי ציבור של אנשים רעים, או להשפיע טובה על אנשים רבים. והוא ירגיש בנפשו מניע ודחף לפעול. זה קרוי רוח ה', ועל האדם שמלווה אותו מצב זה אומרים: צלחה עליו רוח ה', או לבשה אותו רוח ה', או נחה עליו רוח ה', או היה ה' עמו וכיוצא באלה הביטויים. זאת היא דרגת שופטי ישראל כולם... וְתָהִי עַל יַפְתָּח רוּחַ ה' (שופטים יא, כט)... ונאמר על שמשון: וַתֵּצֵלַח עָלָיו רוּחַ ה' (שופטים יד, ו). דע שכוח כזה לא עזב את משה רבנו מאז הגיע לבגרות. לכן נתעורר להרוג את המצרי. מעוצמת הכוח הזה שבו, אפילו לאחר שפחד וברח, בהגיעו למדין זר ופחד, מכיוון שראה עוול כלשהו - לא התאפק מלהסירו ולא יכול לשאתו, כמו שנאמר: 'וַיִּקֶם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן' (שמות ב, יז). רוח ה' כזאת לא גרמה לאיש מאלה להגיד דבר-מה. אלא תכלית הכוח הזה לעורר את הזוכה לסעד אלוהי הזה למעשה מסוים, לא מעשה מקרי כלשהו, אלא להושיע עשוק, או ציבור".

בדרגה כזו של רוח הקודש, האדם לא קיבל מסר שמיימי ואינו מודע בהכרח לסיוע השמימי. הוא עדיין זקוק לאומץ לב גדול ונכונות להשליך את נפשו מנגד, וזה מה שעשתה אסתר.

ו ח אֲשֶׁר לְבַשְׁבוֹ הַמֶּלֶךְ הָרַב עֲזָרְיָה אֲרִיאֵל נִרְאָה: ביטוי ייחודי. בדרך כלל בתנ"ך, כמו בשפתנו, לובשים "את הבגד" ולא "בבגד". "בו" הוא בדרך כלל תיאור מקום, "בתוכו", "בקרב", או במובן של "באמצעותו", כמו: "תִּלְוָא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתָּה אֲדֹנֵי בּוֹ וְהוּא נִחַשׁ בּוֹ יִנְחַשׁ בּוֹ" (בראשית מד, ה). אם כן, "לְבַשׁ בּוֹ הַמֶּלֶךְ" פירושו: המלך "נהיה לבוש בעזרתו". הביטוי מחשיב את ההתלבשות כפעולה משמעותית למלך. וכך פירש האלשיך: "ועל דרך זה יאמר 'אשר לבש בו המלך', שאם היה אומר 'אשר לבש המלך' היה נראה שהלבוש קנה חשיבות שלבש אותו המלך, שהוא נאה ללבוש, ובאומרו מלת 'בו' הוסיף שגם המלך נתלבש והתפאר בו כי הוא לבוש חשוב מאד שהיה לבוש נאה לו".

יתכן שהכוונה לבגד שאותו לבש המלך ביום הכתרתו, ובכך המלך "נהיה לבוש". מכאן מובן מדרש חז"ל (קהלת רבה פרשה ה, א): "מיד השיב המן ואמר: 'יביאו לבוש מלכות'. אמר לו: הרבה לבושין יש לך, אלא 'לבוש מלכות', אותו שלבשת ביום שמלכת. 'וסוס אשר רכב עליו המלך', אמר לו: הרבה סוסים יש לך, אלא אותו הסוס שרכבת ביום שמלכת".

א"ה: בלשון חז"ל מצינו לובש ומתעטף. משנה מסכת מידות פרק ה ד וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו ושלל נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים.

ובמקומות אחרים בתוספת אות השימוש ב"ת תוספתא מסכת חגיגה (ליברמן) פרק ב א ירד רבן יוחנן בן זכאי מן החמור ונתעטף בטליתו.

מסכתות קטנות מסכת ציצית פרק א א הכל חייבין בציצית, רבי שמעון פוטר בנשים מפני שהזמן גרמא. כל קטן שהוא יודע להתעטף בציצית, אביו עושה לו ציצית. טלית שהוא מכסה ראשו ורובו חייבת בציצית.

גם ידוע נוסח הברכה 'להתעטף בציצית'.

ט כח וַיִּכְרֶם לֹא-יִסּוּף מִזְרְעָם: רש"י: לא יסוף - תרגום של "וְלֹא יִתֵּם" (יח' מז, יז), כדמתרגמינן "עַד תֵּם" (זמ' לז, יג²¹): "עד לסוף" (ת"א). ואי אפשר לו להיות מגזרת "פן תספון" (ראה צ"י, יט, טו²²) ומגזרת "עַתָּה אֶסְפָּה יוֹם אֶחָד" (שמואל א, כז, א), שֶׁאִם כֵּן הִיָּה לִכְתּוּב 'לֹא יִסְפָּה מִזְרְעָם'. דברי רש"י כאן פשוטים. הוא מבחין בין השורש ס.ו.ף והשורש ס.פ.ה, בשניהם השורש לדעת רש"י הוא בן שתי אותיות. הבחנה זו בין ע"ו לל"ה יש גם ברש"י בתחילת ספר שמות (ב י) ובשמות כא יג.

²¹ צירוף זה עד תם נמצא במקומות נוספים אבל כך מתורגם במקום זה

²² שם וגם בפס' יז פן תספון. תספון אינו מופיע במקרא, אבל יש תספון בכמה מקומות (במדבר ט זכו, שמואל א יב כה).

בשפתי חכמים כאן. וקשה הרי תרגומו לא ישתיצ. וטעות הוא ברש"י והכי גרסינן: לא יסוף – תרגום עד תם עד דסף, ודברי רש"י הוא שמפרש לא יסוף לא יתום וכן הוא בספרים מדויקים. ויותר נראה לגרוס לא יסוף לא יתום דמתרגם עד תום עד דסף. יש לציין שמלבד במפעל הכתר של בר-אילן לא ראיתי ציון למקרא ולא יתם בספר יחזקאל²³. השפתי חכמים הבין שרש"י מפנה לתרגום המגילה ובתרגום המגילה כתוב לא יתם, והקשה שבתרגום לפנינו מתורגם לא ישתיצ. אבל רש"י אינו מתכוין כלל לתרגום על המגילה אלא לתרגום יונתן על יחזקאל. אלא שבתרגום שלפנינו ביחזקאל בתרגום יונתן הגרסה היא ולא יפסק אפיה על ולא יתם פ'יו. אולי מטעם זה לא צוין המקרא ביחזקאל בדפוסים. ונראה יותר שרש"י אכן נתכוון למקרא זה, ואינו מתכוון לתרגום יונתן, אלא שכך ראוי לתרגם. מכתב שנשלח בעבר למערכת כמה מקומות

למערכת שלום!

בהתקרב ימי הפורים רציתי להתריע על שני עיוותי הצנזור שנכנסו לסידורים.

אחד מהם נוגע לדינא שאינו מקוים עקב הצנזור.

א. בסליחות לתענית אסתר, בפזמון במתי מספר בבית לפני האחרון בחלק מהסידורים: השיבנו למנוחתך כי ידך לא תקצר. במקור: **בְּאַפְּךָ קִיַּמָּה עַל הַצֹּרֵר הַצָּר**. ובבית האחרון: **לוֹחֲצִינוּ יִשְׁלִימוּ אֵתנוּ (!)** ועוונותינו תשליך במצולה. גם מי שלא מבין בנושא יבין שאסור לומר כן, ועדיף לא לומר כלום מלומר את זה. במקור: **לוֹחֲצִינוּ הַמָּעֵד וּמִלֵּאם חֲלָחֵלָה**.

ב. וכבר נתנו דוגמא של דינא שאינו מקוים עקב השמטת הצנזור והוא:

באו"ח סי' תר"צ סעיף טז צריך שיאמר **ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל וכו' ברוכים כל וכו'!** מהו **ה'וכו'?** מנהג אשכנזים לשיר שושנת יעקב[שהוא הסיום של אותיות ש' ות' של אשר הניא], ואחריו בחרוזים ארור המן וכו' ובסידורים לא נדפס אחר כך. אבל שרים, ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. ובאמת ברא"ש בטור וברבנו ירוחם כתוב: **אַרְוִרִים כָּל הָעָרְלִים בְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל**. ומי שאומר או שר ארורים

²³ גם לא בתקליטור של פרויקט השו"ת, ולא בהוצאת מוסד הרב קוק של המגילה עם פירושי הראשונים.

כל הרשעים אינו מקיים דין מהשלחן ערוך ומובא ברא"ש
מכ"י הלא מצונזר וברבנו ירוחם ובטור.
ויבוא על הברכה הרב צבי כוהן נר"ו שבמגילה המצורפת
לספרו על פורים הוא נותן את הנוסח הנכון: **אֲרוּרִים כָּל
הָעָרְלִים בְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל.**

בכבוד רב ובברכה

תן לחכם ויחכם עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וּשְׁמוֹ מָרְדֳּכָי בֶּן יָאִיר בֶּן-שִׁמְעִי בֶן-קִישׁ אִישׁ יְמִינִי:
וַיֵּאָהֱב הַמֶּלֶךְ אֶת-אַסְתֵּר מִכָּל-הַנָּשִׁים וַתֵּשֶׂא-חֵן וַתְּסֹדֶר לִפְנֵיו מִכָּל-הַבְּתוּלוֹת וַיִּשָּׂם כְּתֹר-
מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ וַיְמַלִּיכָהּ תַּחַת וְשָׁתִי: וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֵּה גָדוֹל לְכָל-שָׂרָיו וְעַבְדָּיו אֶת
מִשְׁתֵּה אֶסְתֵּר וַתִּהְיֶה לַמַּדְיָנוֹת עֹשֶׂה וַיִּתֵּן מִשְׁאֵת כִּיָּד הַמֶּלֶךְ:
וְכָל-עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כְּרָעִים וּמִשְׁתַּחֲוִיִּם לְהֶמֶן כִּי-בֶן צִוְּהָ-לּוֹ הַמֶּלֶךְ
וּמָרְדֳּכָי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה:
וּמָרְדֳּכָי יָדַע אֶת-כָּל-אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מָרְדֳּכָי אֶת-בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ שָׁק וַאֲפֹר וַיֵּצֵא בַּתּוֹךְ
הָעִיר וַיִּזְעַק זַעֲקָה גְדוֹלָה וּמְרָה: וַיָּבֹאוּ עַד לִפְנֵי שַׁעַר-הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לָבֹא אֶל-שַׁעַר
הַמֶּלֶךְ בְּלִבּוֹשׁ שָׁק: וּבְכָל-מַדִּינָה וּמַדִּינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר-הַמֶּלֶךְ וַדָּתוֹ מִזֵּיעַ אֲבָל גְּדוֹל
לַיהוּדִים וְצוּם וּבָכִי וּמִסְפָּד שָׁק וַאֲפֹר יָצַע לְרַבִּים:
וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכָי לְהָשִׁיב אֶל-אַסְתֵּר אֶל-תְּדַמִּי בְּנִפְשִׁי לְהַמְלִיט בֵּית-הַמֶּלֶךְ מִכָּל-הַיְּהוּדִים:
כִּי אִם-תִּחְרַשׁ תַּחֲרִישִׁי בַּעֲת הַזֹּאת תָּנוּחַ וְהַצֵּלָה יַעֲמֹד לַיְּהוּדִים מִמְּקוֹם אַחֵר וְאַתָּה וּבֵית-
אָבִיךָ תֵּאבְדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם-לַעֲת כָּזֹאת תִּהְיֶה הַנֶּעֱשֶׂה לַמַּלְכוּת:
וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מִה-לָּךְ אֶסְתֵּר הַמְלִכָה וּמִה-בִּקְשָׁתְךָ עַד-חֲצִי הַמַּלְכוּת וַיִּנָּתֶן לָהּ:
וַיֵּצֵא הֶמֶן בַּיּוֹם הַהוּא שְׂמֹחַ וְטוֹב לֵב וּכְרָאוֹת הֶמֶן אֶת-מָרְדֳּכָי בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְלֹא-קָם וְלֹא-
זָע מִפָּנָיו וַיִּמָּלֵא הֶמֶן עַל-מָרְדֳּכָי חֲמָה:
בַּלַּיְלָה הַהוּא נִדְרָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהַבִּיא אֶת-סֵפֶר הַזְכָּרֹנוֹת דְּבָרֵי הַיָּמִים וַיִּהְיוּ
נִקְרָאִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֶמֶן מָה־רַח אֶת-הַלְבוּשׁ וְאֶת-הַסּוּס כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַעֲשֵׂה-כֵן לְמָרְדֳּכָי
הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אֶל-תַּפְּל דְּבָר מִכָּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: וַיִּקַּח הֶמֶן אֶת-הַלְבוּשׁ
וְאֶת-הַסּוּס וַיַּלְבֵּשׁ אֶת-מָרְדֳּכָי וַיַּרְכִּיבֵהוּ בְּרִתּוֹב הָעִיר וַיִּקְרָא לִפְנֵיו בְּכָה וַעֲשֵׂה לְאִישׁ
אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ: וַיָּשֶׁב מָרְדֳּכָי אֶל-שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהֶמֶן נִדְתָּף אֶל-בֵּיתוֹ אֲבָל וַחֲפֹזִי
רָאשׁ:
וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צָר וְאוֹיֵב הֶמֶן הָרַע תִּהְיֶה וְהֶמֶן נִבְעֵת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמְלִכָה:

וַיֹּאמֶר חֲרֻבּוֹנָה אֶחָד מִן-הַסֵּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה-הָעֵץ אֲשֶׁר-עָשָׂה הָמָן לְמֶרְדֵּכָי
אֲשֶׁר דִּבֶּר-טוֹב עַל-הַמֶּלֶךְ עֹמֵד בְּבֵית הָמָן גְּבוּהַ חֲמִשִּׁים אַמָּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תִּלְהוּ עֲלָיו:
וַיִּתְּלוּ אֶת-הָמָן עַל-הָעֵץ אֲשֶׁר-הָכִין לְמֶרְדֵּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכְכָה: פ

וְאַתֶּם כְּתֹבוּ עַל-הַיְּהוּדִים כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וַחֲתֹמוּ בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ כִּי-כָתֹב
אֲשֶׁר-נִכְתַּב בְּשֵׁם-הַמֶּלֶךְ וַנְּחַתֶּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב: וַיִּקְרְאוּ סִפְרֵי-הַמֶּלֶךְ בַּעֲת-
הַהִיא בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא-חֲדָשׁ סִינן בְּשִׁלוּשָׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכְתֹּב כָּכָל-אֲשֶׁר-צִוָּה מֶרְדֵּכָי
אֶל-הַיְּהוּדִים וְאֵל הָאֲחֻשְׁדֶּרפָּנִים וְהַפָּחוּת וְשָׂרֵי הַמְּדִינֹת אֲשֶׁר מִתְּדוּ וְעַד-כּוּשׁ שִׁבְעַ
וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְדִינָה כְּכַתְּבָהּ וְעַם וְעַם כָּל־שָׁנָו וְאֵל-הַיְּהוּדִים כְּכַתְּבָם
וְכָל־שׁוֹנָם:

אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל-עִיר-וָעִיר לְהַקְהִיל וּלְעֹמֵד עַל-נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד
וּלְהַרְגַּ וּלְאַבֵּד אֶת-כָּל-חַיִּל עַם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֲתָם טָף וְנָשִׁים וְשָׁלָלָם לָבוֹז: בְּיוֹם אֶחָד
בְּכָל-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ בְּשִׁלוּשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנִים-עָשָׂר הוּא-חֲדָשׁ אָדָר:
ס וּמֶרְדֵּכָי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּלִבּוֹשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחֹר וְעֻטְרַת זָהָב וְדוּלָה וְתַכְרִיף
בֹּיץ וְאַרְגָּמָן וְהָעִיר שׁוֹשָׁן צִהְלָה וְשִׁמְחָה: לַיְּהוּדִים הִיטָה אוֹרָה וְשִׁמְחָה וְשָׁשׁוֹן וַיִּקֶּר:
וּבְכָל-מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל-עִיר וָעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר-הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מִיָּד שִׁמְחָה וְשָׁשׁוֹן
לַיְּהוּדִים מִשִּׁתָּה וַיּוֹם טוֹב וְרַבִּים מֵעַמִּי הָאָרֶץ מִתִּיבָהִים כִּי-נָפַל פֶּחֶד-הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם:
נִקְהָלוּ הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם בְּכָל-מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ לְשַׁלַּח יָד בַּמִּבְקָשִׁי רַעְתָּם וְאִישׁ
לֹא-עָמַד לִפְנֵיהֶם כִּי-נָפַל פֶּחֶדָם עַל-כָּל-הָעַמִּים:

וַיָּכּוּ הַיְּהוּדִים בְּכָל-אַיְבֵיהֶם מִכַּת-חֶרֶב וַהֲרַג וְאַבְדָּן וַיַּעֲשׂוּ בְּשִׁנְאֵיהֶם כְּרָצוֹנָם:

ס וַיִּכְתֹּב מֶרְדֵּכָי אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סִפְרִים אֶל-כָּל-הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל-מְדִינֹת
הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ הַקְּרוֹבִים וְהַרְחוֹקִים: לְקִיָּם עֲלֵיהֶם לַהֲנוּת עֲשִׂים אֶת יוֹם אַרְבַּעָה עָשָׂר
לְחֹדֶשׁ אָדָר וְאֶת יוֹם-חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל-שָׁנָה וְשָׁנָה: כִּימִים אֲשֶׁר-נָחֻו בָּהֶם הַיְּהוּדִים
מֵאַיְבֵיהֶם וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהַפְּדוּ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה וּמֵאֵבֶל לַיּוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי
מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה וּמִשְׁלַח מְנוּחַת אִישׁ לְרַעְהוּ וּמִתְנוּחַת לְאַבְיָנִים: וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֶת אֲשֶׁר-
הִחֲלוּ לַעֲשׂוֹת וְאֶת אֲשֶׁר-כָּתֹב מֶרְדֵּכָי אֲלֵיהֶם:

וְהַיּוֹמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל-דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וָעִיר
וָעִיר וַיָּמִי הַפּוֹרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבֹרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזָכְרָם לֹא-יִסּוּף מִזֶּרְעָם: ס וְתִכְתֹּב
אֶסְתֵּר הַמִּלְכָּה בֶּת-אֲבִיתָהּ וּמֶרְדֵּכָי הַיְּהוּדִי אֶת-כָּל-תִּקְוָה לְקִיָּם אֶת אַגֶּרֶת הַפָּרִים הַזֹּאת
הַשְּׁנִית: וַיִּשְׁלַח סִפְרִים אֶל-כָּל-הַיְּהוּדִים אֶל-שִׁבְעַ וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מַלְכוּת אַחֲשֻׁרוּשׁ
דְּבָרֵי שְׁלוֹם וְאַמֶּת: לְקִיָּם אֶת-יְמֵי הַפָּרִים הָאֵלֶּה בְּזִמְנֵיהֶם כֹּאֲשֶׁר קִיָּם עֲלֵיהֶם מֶרְדֵּכָי
הַיְּהוּדִי וְאַסְתֵּר הַמִּלְכָּה וְכֹאֲשֶׁר קִיָּמוּ עַל-נַפְשָׁם וְעַל-זֶרְעָם דְּבָרֵי הַצּוּמוֹת וְזַעֲקָתָם:

וּמֵאֲמַר אֶסְתֵּר קִיָּם דְּבָרֵי הַפָּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתֹּב בְּסִפֵּר:

כִּי מֶרְדֵּכָי הַיְּהוּדִי מִשְׁנָה לְמֶלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ וְגִדּוּל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרַב אֶתִּיו דִּבְרַשׁ טוֹב
לְעַמּוֹ וְדִבֶּר שְׁלוֹם לְכָל-זֶרְעוֹ: